

DÁVID TAMÁS

KAPISZTRÁNÓI JÁNOS ÉS A BÁRTFAI IRGALMASSÁG ANYJA CONFRATERNITÁS KAPCSOLATA

Az Iványi Béla által összeállított Bártfa város okmánytárának első kötetében¹ a 713-as szám alatt, 1453. december 3-i keltezéssel, található egy kiadatlan oklevél.² Kapisztránói János ferences szerzetes állítja ki Keresztély, bártfai plébánosnak, az Irgalmasság Anyja confraternitás fejének, amelyben a fent említett személyt, illetve a társulat minden tagját lelki előnyökben részesíti, valamint felveszi őket a Szent Ferenc lelki testvérületbe.

Érdeemes elidőzni az oklevélben szereplőknél, hogy világossá váljék az oklevél fontossága, jelentősége a társulat életében.

Az *Irgalmasság Anyja confraternitás* 1449. május 6-án nyert megerősítést Hédervári László egri püspök által, mikor kiadja és megerősíti a társulat szabályait.³ Bártfán, az okleveles adatok alapján, ez az első ilyen jellegű vallásos egyesület, bár nem sokkal később már megjelenik az ország több pontján is fellelhető *fraternitas Corpus Christi*. A század végére további három vallásos társulat működéséről maradt fenn írásos bizonyíték.⁴ A társulat szabályai szerint minden pap-tag a társulat elhunyt tagjáért hetente köteles elvégezni egy halotti officiumot (*vigilias cum laudibus*), havonként pedig egy misét; a világi tagok hetenként elmondanak hét Miatyánkot, Üdvözlégyet s három Hiszek-egyet. Évenként négyszer, kántorböjtök idején, az összes tag köteles a társulat vezetője által kijelölt helyen összejönni, ahol a pap-tagok Szűz Mária tiszteletére misét mondanak, valamint gyászmisét celebrálnak, a világi tagok pedig megkértszerezik heti

¹ IVÁNYI B.: Bártfa város levéltára I. 1319–1501-ig Bp. 1910. (továbbiakban: IVÁNYI 1910)

² Df 213 409

³ Df 213 218, kiadva: IVÁNYI 1910. 90–93.

⁴ Több végrendelet is felsorolja a városban működő társulatokat. Ilyen pl. Schwarcz Antalné végrendelete (Df 215 600), amelyikben a már említett Irgalmasság Anyja társulat mellett megtaláljuk a Corpus Christi confraternitást, a Szt. Barbara, valamint a Havas Boldogasszony (Marie Nivis) testvérületet is, illetve egy másikban (Holczmann György végrendeletében, Df 215 624) felbukkan a Szt. Miklós confraternitás.

imádságukat az elhalt tagok lelki üdvéért. Minden egyes tagért elhunytakor halotti officiumokat tartanak, és harminc misét mondanak.

Ebben az időben az Irgalmasság Anyja társulat a város legfiatalabb társulata. Tagjairól ekkor még nem tudunk szinte semmit, hiszen a confraternitás tagkönyve⁵ csak 1483-tól követi nyomon a társulat működését. A város életére való befolyása sem lehet számottevő, bár az alapító személye ezt megengedné. Ekkor még vagyona sem lehet jelentős, de mindenképpen megpróbálják vagyoni alapjukat biztosítani, illetve megerősíteni úgy, hogy 1452. októberében közjegyzői levélben rögzítik, hogy az elhalt tagok vagyona a társulatot, illetve az egyházat illeti.⁶

Összegezve: 1453–54-re a confraternitás a város egyik induló társulata, tekintélye még nem számottevő, bár valószínűsíthető, hogy néhány tagja a város igazgatásában tevékeny részt vállal.

A történet másik szereplője *Kapisztránói János*, aki jóval ismertebb szereplője a történelemnek, mint a fenti társulat. 1453–54-ben annak az útnak a végén jár, amely 1443-ban indult, amikor IV. Jenő pápa engedélyt adott neki, hogy új kolostorokat adjon az obszervánsok részére. Ennek eredményeként 1453 tavaszáig több mint 200 újonc lépett be az obszervánsokhoz, illetve létrejött a sziléziai obszerváns rendtartomány is. Azonban nem csak az új kolostorok létrehozásával és az obszerváns eszme terjesztésével volt elfoglalva, hanem a zsidóknak adott kiváltságok visszavonását is szorgalmazta a német fejedelmeknél és a lengyel királynál. Tevékenysége folytán 1453 július és novembere között szinte valamennyi zsidó elhagyta Sziléziát.

Tevékenysége során jutott el Krakkóba 1453. augusztus 28-án. Fogadására kivonult IV. Kázmér lengyel király, Zsófia anyakirálynő, Zbigniew bíboros, a krakkói püspök és az egész város. Kapisztrán egész német és sziléziai útjáról pontos ismeretekkel rendelkezünk, azonban kilenc hónapos, 1453 augusztusától 1454 májusáig tartó krakkói tartózkodásáról meglehetősen kevés információnk van. Két fontosabb esemény viszont említést érdemel:

- 1454. február 10-én IV. Kázmérnak és Erzsébetnek, V. László hűgának az esküvőjén celebrált misét Kapisztrán.
- Vélhetőleg az európai politikába avatkozott bele, amikor Cusanus szerint azt tanácsolta Kázmérnak, hogy fogadja el a porosz városok felajánlását, amivel a lengyel király hadat üzent a Német Lovagrendnek. A háborúskodások egészen 1466-ig eltartottak.⁷

⁵ Az Irgalmasság Anyja confraternitás számadás- és tagkönyve. Df 215 060

⁶ Df 213 368

⁷ Kapisztrán krakkói működésére l. KULCSÁR P.: Kapisztrán János. Bp. 1987. 150–165.

A jelen dolgozat alapjának szánt oklevél, amelyben az Irgalmasság Anyja confraternitást és a társulat minden tagját Kapisztrán János lelki előnyökben részesíti, valamint felveszi őket a Szent Ferenc lelki testvérületbe, a kiállító szemszögéből nézve tucat oklevél, hiszen 1451 és 1453 között ilyen és ehhez hasonló oklevélből 13-at állított vagy állíttatott ki. Az esetek nagy többségében közel azonos vagy megegyező szövegű dokumentumokról van szó, azon személyeknek címezve, akiknél éjszakázott, vagy akik valamilyen segítséget nyújtottak számára. Pl. 1451. szeptember 12-én kelt oklevelében a brünni pékeket és valamennyi családtagjukat,⁸ egy másikban a zwetteli és a stamsi ciszterci apátot részelteti eme kegyben.⁹

Felmerülhet a kérdés, hogyan kerülhetett kapcsolatba Kapisztrán és Keresztély, bártfai plébános? Ha a hasonló okleveleket vesszük alapul, feltételezhető lenne az, hogy Kapisztrán már 1455 előtt járt Magyarországon. Krakkó Bártfához való közelsége ezt megengedné. A két város, Krakkó és Bártfa, mindig is élénk kereskedelmi kapcsolatban állt egymással. Rendszeresen közlekedtek kereskedők vászonnal és sörrel, nem okozott volna gondot a Bártfára való eljutás sem. Szállást is tudott volna adni akár a társulat, akár a plébános, mivel a városban nincs ferences kolostor, csak az ágostonosok vannak jelen. Megerősítené ezt az érvelést az is, hogy V. László 1452. december 30-án kelt levelében¹⁰ igen erősen kérlelte, hogy jöjjön Magyarországra, hiszen „*az egész nemzet óhajtja már hallani tőle Isten igéjét*”. Továbbá meglehetősen hiányosak az ismereteink Kapisztrán krakkói tartózkodásáról, így megengedhető lenne egy rövid magyarországi látogatás.

Ez a rövid magyarországi vizitáció azonban a biztosnak tűnő érvek ellenére sem valószínűsíthető. Kapisztrán ekkorra már olyannyira ismert ember, hogy bármely városban is jelent meg, legyen az akár a legkisebb falu, vagy akár Bécs vagy Krakkó, ezek várták, és hallgatták a prédikációját. Nem egy esetben külön szószéket építettek számára. Felbukkanása Magyarországon, még ha az az ország legészakibb városa is, mindenképpen valamilyen nyomot hagyott volna. Németújhelyi és bécsi tartózkodásáról már hallottak a magyarok, és útját nagy figyelemmel kísérték. Krakkóban való tartózkodása alatt igen sokan járultak elé, mivel híre ment, hogy egy bizonyos Budafalvi Benedeket süketségéből kigyógyított.¹¹ Valószínű, hogy a levélben említett Keresztély, bártfai plébános is ezen „*zarándokok*” között volt, aki hallván hogy Kapisztrán Krakkóban van, elindult, hogy lássa és meghallgassa őt.

⁸ BÖLCSKEY Ö.: Capistranói Szent János élete és kora I–III. Székesfehérvár 1923–24. (továbbiakban BÖLCSKEY) 405.

⁹ BÖLCSKEY III. 407.

¹⁰ BÖLCSKEY III. 420.

¹¹ KARACSONYI J.: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711–ig. I. Bp. 1922. 333.

Bizonyosra vehető, hogy ekkor születik ez az oklevél, amely, mint már említettük, a kiállító szemszögéből nem jelentett meghatározó élményt, hiszen ez a fajta okmánykiállítás meglehetősen régről eredeztethető. Az első ilyen jellegű okiratot megnevezni pontosan nem lehet, de a ferences rend első, ilyen jellegű iratát még Bonaventura állította ki 1261-ben Lyonban egy brixeni társulat számára. Tartalmát tekintve szintén egy ún. vizsontszerződés, melyben vállalják, hogy egymást imáikban megemlítik, mind életük során, mind haláluk kapcsán. (*Inde volo ut pro vobis fiat officium quod pro fratribus nostris defunctis recitatis ibidem annuati ex more pro totum ordinem fieri consuevit.*)¹² Látható, hogy Kapisztrán csak egy, a ferenceseknél létező gyakorlatot követ, amikor az Irgalmasság Anyja confraternitás számára 1453 telén az iratot kiállítja.

Ezzel szemben a társulatnak az oklevél igen fontos, hiszen egy induló vallási közösség számára a társadalmi elismerés fokmérője lehet, hogy ki, illetve kik azok, akik elismerik, és támogatják működését. Ezt az elismerést az alapítás után már megkapja a társulat. Erről egy 1450. október 29-én Rómában kelt oklevél tanúskodik, amelyben Altorgius és Prosper római bíbornokok 100 napi bűnbocsánatot engedélyeznek a confraternitás oltárát bizonyos napokon meglátogatók számára.¹³ Bártfán ebben az időben nem csak ez az egy társulat működik, hanem még rajta kívül feltételezhetően 2–3 szeretné a város polgárságát minél nagyobb számban tagjai között tudni. Keresztély, a társulat feje szeretné, ha a közösség ismertsége és elismertsége nagyobb lenne, ehhez nyújt neki segítséget Kapisztrán oklevele. Ettől kezdve a társulat fokozatosan építi ki kapcsolatait és gyarapítja tagjainak számát.

A támogatók szinte ettől a pillanattól kezdve igen szép számban jelentkeznek. Sorra születnek azok az oklevelek, amelyekben különböző társulatok és személyek biztosítanak búcsút azok számára, akik elzarándokolnak a társulat oltárához a Szent Egyed templomba. 1457-ben az ojvini perjel az, aki oklevelében a Szent Lélek monostor nevében biztosítja a társulatot, hogy imáiban megemlékezik a társulat jelenlegi és jövődöbeli tagjairól, valamint az elhalt társakról.¹⁴ 1463-ban Izidorus, Alanus és több római bíboros is búcsút biztosít a társulatnak.¹⁵ 1487-ben a Kapisztrán által kiadott oklevélhez hasonló irat születik, a sion-hegyi basilita kolostor priorja fogadja be az ott működő Szent Katalin confraternitásba az Irgalmasság Anyja társulatot és vizont.¹⁶

¹² BÖLCSKEY I. 482.

¹³ Df 213 258

¹⁴ Df 213 645

¹⁵ Df 214 517. Az oklevelet kiadta MISKOVSKY V. in: Bártfa középkori műemlékei. Bp. 1879., bár az iratot a *Corpus Christi* confraternitásnak tulajdonítja, de a címben szereplő Skultéti Keresztély az Irgalmasság Anyja testvérület vezetője.

¹⁶ Df 215 345. Kiadta: WAGNER C.: *Diplomatarium comitatus Sarosiensis Posonii – Cassoviae 1780.* 485.

Ekkor már nem az a Skultéti Keresztély a testvérület vezetője, aki elindította az egyesületet, hanem Brunner János.

A confraternitás az évek múltával, a támogatások szaporodtával Bártfa első számú társulatává fejlődik. Jól bizonyítja ezt fennmaradt okleveles anyaga. De a városi életben betöltött szerepéről csak a társaság tagkönyve alapján tudunk bővebb információval szolgálni. Ez a dokumentum 1483-tól 1525-ig követi nyomon a testület életében bekövetkező eseményeket. Prioritására a nevek mellett található apróbb megjegyzések, illetve az egyes személyek foglalkozása utal. *Georgius Mager*,¹⁷ *Georg Stenzel*,¹⁸ *Michael Lang*¹⁹ neve mellett ott áll, hogy *iudex* jelezvén, hogy ők viselték az adott évben a bírói méltóságot, de szép számmal vannak jelen *esküdtek*, illetve az 1485-ös évből a *jegyző*, *Andreas Raewber*. Az a vallási közösség, ahol a város bírása, jegyzője és esküdtsége jelen vannak, mindenképp az egyik legbefolyásosabb közösségnek tekinthető. Ez más társulatok esetében is jól megfigyelhető, mint pl. a soproni Szent György társulat vagy Nagy Testvérület, amely hasonló kondíciókkal rendelkezvén, beleszólási jogot vívott ki magának a plébános-választást illetően, valamint a letelepedési engedélyek kiadásának vonatkozásában. Sajnálatos módon a többi társulat tagkönyve nem maradt fenn, így összevetni azokat sajnos nem áll módunkban, de megengedhetőnek tartjuk a külföldi, főleg német példák kapcsán, hogy egy személyt több társulat tagjaként is tiszteljük. Megbízható támpont nem lévén egyetlen biztos forrásként csak a végrendeletekre hagyatkozhatunk.²⁰ Sajnos ezek sem adnak megfelelő segítséget, mivel a jótékony célokra történő hagyományozás a középkorban általánosnak mondható szokása eltünteti a biztos körvonalakat. Egyetlen olyan testamentum sincs, amelyben csak egy társulat lenne megemlítve, viszont mindegyikben szerepel az Irgalmasság Anyja confraternitás. Jól jelzi ez a társulat ismertségét és elfogadott voltát Bártfa mindennapjaiban.

Vagyona népszerűségével együtt gyarapszik. Szerencsések vagyunk, mivel 1477-ből rendelkezünk egy leltárral, amelyben felsorolják a társulat javait. A több mint negyven tételből álló gazdag felsorolásban jórészt kegytárgyak, de nem egy könyv is fellelhető. A kegytárgyak nagy része aranyozott ezüst „*argentea modica deaurata*”, ami magyarázat a társulat viszonylag kevés készpénzállományára (29 forint, 4 forint).²¹

¹⁷ Mager György 1484-ben és 1494-ben viselte a bírói méltóságot.

¹⁸ 1485-ben viselte bírói tisztséget.

¹⁹ 1489-ben volt bíró.

²⁰ Schwarcz Antalné (Df 215 600), Holczmann György (Df 215 624), Grasz Gáspárné (Df 215 695), Hedvig asszony (Df 215 798), Lapscher Mátyás (Df 217 765), Mager György özvegye (Df 217 775), Maurer János (Df 217 869).

²¹ Df 214 774. A leltár nemcsak a társulat, hanem a Szt. Egyed templom tárgyait is felsorolja, és az 1477–79 közötti kifizetéseket is tartalmazza.

Egy-egy társulat vonzerejét tükrözi, hogy hányan lépnek be az adott közösségbe olyanok, akik nem a városban, illetve egy másik városban laknak. Jelen esetben tíz fölött található azon tagok száma, akik „*inquilini ex foris Civitatem*” jelölés alatt találhatók, illetve egy kassai illetőségű *Jacob Scholtz* neve is szerepel. Nem hosszú ezen külső tagok névsora, nem is büszkélkedhet oly nagy emberekkel, mint a lőcsei Corpus Christi, amely Zsigmondot és feleségét, Borbálát is tagjai között tudhatta,²² de mindenképpen figyelemre méltó.

Ha Zsigmond királyt nem is, de Kapisztránói Jánost a társulat tiszteletbeli tagjai között tartja számon. Az az oklevél, amely az egyik fél, jelen esetben a kiállító számára csak egy meglévő szokás folytatása, hiszen Kapisztrán haláláig még öt ilyen jellegű iratot ad ki, az a másik félnek meghatározó, későbbi sorsát jelentősen befolyásoló irat. Az 1453 decemberében kiállított oklevél által kapott elismerés segítségével az akkor még induló confraternitás a város első számú társulatává nőtte ki magát. Taglétszáma, vagyona is igen gyorsan gyarapodott, tagsága révén pedig a város életében is jelentős szerepet töltött be.

²² FEJÉR, G.: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*. tom. X. vol. 4. 155.

Tamás Dávid

THE RELATION BETWEEN JOHN CAPISTRAN AND
THE CONFRATERNITY OF THE MOTHER OF MERCY IN BÁRTFA

The charter written during the stay of Capistran in Poland in 1453 is an important document for the Confraternity of the Mother of Mercy. It was of great relevance for the recently founded (1449) confraternity to be helped and supported by well-known corporations and persons. The charter of Capistran were among the first documents to give grants and indulgence for the confraternity. Then its fame and its influence exerted on the urban life gradually increased and became the number one confraternity of the medieval Hungarian city, Bártfa.